

felsefelogos

Yıl 23 Sayı 73
fesatoder yayınları
İstanbul

e-mail: felsefelogos@gmail.com

www.felsefelogos.com & www.fesatoder.com

Genel Yayın Yönetmeni: Sinan Özbek

Fesatoder Adına İmtiyaz Sahibi: Sema Ülper Oktar

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Tanzer Yakar

Yayın Kurulu: Muharrem Açıkgöz, Seval Bulutoğlu, Tufan Çötök, Engin Delice, Thomas, Taşkın Erol, Geisen, Ferda Keskin, Sinan Özbek, Kaan Özkan, Peter Thomas, Sema Ülper Oktar, Fehmi Ünsalan, Tanzer Yakar

Sayı Editörü: Seval Bulutoğlu

Danışma Kurulu

(alfabetik sırayla)

Prof. Dr. Saffet Babür

Prof. Dr. Nevzat Can

Prof. Dr. Betül Çotuksöken

Prof. Dr. Alex Demirovic

Prof. Dr. Frigga Haug

Prof. Dr. Wolfgang Fritz Haug

Prof. Dr. Onur Bilge Kula

Prof. Dr. Beno Kuryel

Prof. Dr. Domenico Losurdo

Prof. Dr. Michael Löwy

Prof. Dr. Metin Toprak

Kapak Resmi: *In der flugzeugkabine (1928)*, Alexander Labas

Baskı Öncesi Hazırlık: Fehmi Ünsalan

Baskı

Yazın Basın Yayın Matbaacılık Trz. Tic. Ltd. Şti.

Çevre Sanayi Sitesi B Blok No: 38-40-42-44

İkitelli-Başakşehir/İstanbul Tel: (0212) 565 01 22

Sertifika No: 12028

Genel Dağıtım

Tel: 0262 359 10 60 Fax: 0262 323 18 58

[www.umuttepeyayinlari.com/ bilgi@umuttepeyayinlari.com](http://www.umuttepeyayinlari.com/bilgi@umuttepeyayinlari.com)

felsefelogos hakemli bir dergidir.

EBSCOhost ve The Philosopher's Index tarafından listelenmektedir.

felsefelogos'ta yayımlanan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.

Gönderilen yazıların yayımlanma kararı hakem raporlarına bağlıdır.

Gönderilen yazılar iade edilmez. felsefelogos ile yazarlar arasındaki iletişim internet üzerinden e-mail yoluyla gerçekleşir.

İçindekiler

Sunu

Sanem Yazıcıoğlu • Türkiye’de felsefenin kendi ve başka kültürler arasında konumlanışında önyay sözer’in “ara” kavramı 9

Muaz Doğan • Sinan özbek’in *ideoloji kuramları* üzerine bir inceleme 23

Aylin Kılıç Cepdibi • Ataerkil düşünce, bilgi ve iktidar ilişkilerine meydan okuyan bir praksis felsefesi olarak feminizm ve türkiyeli feministler 31

Adnan Akan • İsyah ahlakından anadolucu sosyalizme: topçu ve hareket felsefesinin etik-politiği 67

Kemal Bakır • Mehmet izzet ve “türkiye’de felsefe”105

Seval Bulutoğlu • Türkiye’de felsefi antropoloji ve etik sorunu 121

Mustafa Günay • türkiye’de insan felsefesi bağlamında eğitime bakışlar 139

Seyda Kesikoğlu • Takiyettin mengüşoğlu ve ioanna kuçuradi’nin görüşleri çerçevesinde insanın neliği sorunu 159

Ferda Keskin • Hükümranlıktan yönetimselliğe türkiye’de neoliberalizm 189

Engin Delice • Homeros, shakespeare ve hegel’de hektor imgesinin yeniden üretimi ya da hektor’un öz-bilinçten yoksun bırakılması 199

Seval Bulutoğlu • Söyleşi: zeynep sayın ile ölüm ahlakı üzerine 221

Deniz Özen • Söyleşi: türkiye’deki mantık çalışmaları, solipsizm ve şafak ural 233

Etkinlik • Kitap Eleştiri 251

Özetler/Abstracts

Röportaj: türkiye'deki mantık çalışmaları, solipsizm ve şafak ural

Deniz Özen

Sayın Hocam, bu söyleşiyi iki kısımda yapmak istiyorum: Birinci kısımda, Türkiye'de günümüzdeki mantık çalışmaları ile ilgili görüşlerinizi öğrenmek, ikinci kısımda, bu yıl Amerika'da, Vernon Press'in Felsefe Serisi'nde yayımlanan Solipsism Physical Things and Personal Perceptual Space¹ adlı kitabınız hakkında konuşmak istiyorum.

I

Deniz ÖZEN: Mantık alanına ilişkin geçmiş dönemlerde yapılmış birçok araştırma ve çalışma mevcut. Bu konuyla ilgili bilgi elde etmek isteyen söz konusu çalışmalardan yararlanabilir. Dolayısıyla benim ilk sorum şöyle olacak: Türkiye'de günümüzdeki mantık çalışmaları hakkında şahsi düşünceleriniz nelerdir?

Şafak URAL: Ben 1970'li yıllarda DTCF Felsefe Bölümü'nde okurken, Prof. Dr. Nusret Hızır ve daha sonra Prof. Dr. Teo Grünberg'den mantık dersleri aldım. O dönemlerde klasik mantık derslerini AÜ İlahiyat Fakültesi'nde Prof. Dr. Necati Öner veriyordu. Bir de İÜ Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nde, Prof. Dr. Vehbi Eralp'ın mantık dersleri verdiğini duymuştum. Bu adını andığım hocalardan sadece Prof. Dr. Teo Grünberg'in mantık kitabı vardı. Prof. Dr. Hüseyin Batuhan'ın kısmen mantık, ama daha çok dil felsefesi denilebilecek bir çalışması, Prof. Dr. Nusret Hızır'ın ise, ders notlarını içeren o zamanların teksir kağıdına basılmış bir çalışması bulunmaktaydı. Prof. Dr. Necati Öner'in ise, klasik mantık konusundaki bir kitabı mevcuttu. Yani nereden baksanız telif eser olarak üç-dört tane mantık çalışması mevcuttu. Yaklaşık kırk sene önce adını andığım bu çok değerli hocaların başlatmış olduğu

çalışmalar, bugün hatırı sayılır bir rakama ulaşmış durumda. Birçok üniversitemizde mantık dersleri okutulmakta, mantık alanında çeşitli eserler yayımlanmaktadır. 2020 yılında onuncusunu yapmayı planladığımız mantık çalıştaylarının son dört tanesinin yüz katılımcıyla gerçekleştirilmiş olması, bu alandaki gelişmenin ve ilerlemenin açık bir göstergesidir. Yukarıda adını zikretmiş olduğum hocaları bu vesileyle tekrar şükran ve rahmetle anıyorum.

D.Ö.: Yukarıda sözünü ettiğiniz mantık çalıştayları sanırım bu alana ilişkin en önemli gelişmelerden birisi olarak alınabilir. Peki, bu mantık çalıştayları hangi çerçevede gerçekleştirildi?

Ş.U.: Bu çalışmalar, her sene farklı bir şehirde ve oranın ilgili üniversitesinin katılımıyla, Mantık Derneği, İÜ Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü Mantık Anabilim Dalı ve İÜ Mantık Uygulama ve Araştırma Merkezi'nin işbirliği ile gerçekleştirilmektedir. Önce İÜ Edebiyat Fakültesi'nde Türkiye'de ilk defa bağımsız bir bölüm olarak kurmuş olduğum Mantık Bölümü, daha sonra Felsefe Bölümü'ne bir anabilim dalı olarak bağlanmıştır. Şu anda Mantık Anabilim Dalı'nın bir profesör, iki doçent ve bir doktor öğretim üyesinden müteşekkil akademik kadrosu bulunmaktadır. Bu akademisyenler, kendi uzmanlık alanlarında başarılı çalışmalar yapmaktadır. Bunları söylemekteki amacım, bu beş öğretim üyesinin klasik mantık, modern mantık, yapay zeka, mantık tarihi ve dil felsefesi gibi alanlarda uzmanlaşmış olmalarıdır. Bu genç meslektaşlarımı yetiştirirken, farklı alanlarda eğitim verebilecek akademisyenler olmasına özellikle dikkat ettim. Kurmuş olduğum Mantık Uygulama ve Araştırma Merkezi'nin de yine akademik nitelikte araştırma ve inceleme yapmasını hedefledim. Kurucusu olduğum Mantık Derneği ile, mantık çalışmalarını Türkiye çapında yalnızca felsefe bölümlerinde değil, matematik, bilgisayar bilimleri, ilahiyat gibi alanlarla işbirliği içinde yaygınlaşmasını amaçladım. Yani, mantık çalışmalarının, mümkün her açıdan gelişmesi için, gerekli altyapının oluşmasına ve yaygınlaşmasına gayret ettim. Bu amaçla, sözünü ettiğim dokuzuncusunu bu yıl yapmış olduğumuz mantık çalıştaylarının her birisini farklı bir şehirde gerçekleştirdik ve çok değişik branşlardan katılımcının bir araya gelmesine özen gösterdik. Bu vesile ile, toplantıların başarıyla gerçekleşmesine büyük katkıda bulunan anabilim dalımızın öğretim üyeleri ve öğrencilerine, ayrıca toplantıların yapıldığı şehirlerdeki üniversitelerin başta rektörleri ve öğretim üyeleri olmak üzere, her türlü yardımı yapan ilgililerine teşekkür ediyorum. Toplantılarda sunulan bildirileri de kitap olarak çıkardık. İlgilenenler, bu yayımlara Mantık Derneği'nin www.mantik.org adresinden erişebilirler.

D.Ö.: Yani hocam, mantık alanında yapılması gereken en önemli atılımların büyük ölçüde yapıldığını mı söylemek istiyorsunuz?

Ş.U.: Ben sadece gerekli olan koşulları elimden geldiği kadar genç arkadaşlarımla beraber yapmaya çalıştım. Evet, bu çalışmalar gelecekte yapılacak çalışmalar için önemli bir zemin oluşturmaktadır; ancak "yapılması gerekenler" in sırası, asıl şimdi başlıyor.

D.Ö.: Son ifadenizle tam olarak ne söylemek istediniz, bunu biraz açar mısınız?

Ş.U.: Öncelikle bir noktayı vurgulamak istiyorum: Tarih boyunca mantık çalışmaları, her medeniyetin en çok değer verdiği ve soyut olduğu için, değim yerindeyse en üst basamak-

ta yer alan çalışma alanı olarak düşünülür. Burada, mantığın, matematik gibi soyut bir alan olduğunu fakat çok önemli bir uygulama alanı özelliği taşıdığını da özellikle vurgulamak yerinde olacaktır. Evet, mantık, sembolik ve dolayısıyla soyut bir çalışma alanıdır; fakat mantık, özellikle günümüzde yapay zeka ve dolayısıyla teknoloji, matematik, bilişsel bilim (cognitive science), dil felsefesi, hatta hukuk gibi alanlarla da yakın ilişki içindedir. Dolayısıyla, bundan sonra asıl yapılması gereken, mantık çalışmalarını uzmanca yapabilmektir ve zahmetli olan da budur. Bu noktada, bir hususu önemle vurgulamak istiyorum: Hiç şüphesiz felsefe gibi, mantık çalışmalarının da tarihinin bilinmesi son derece önemlidir. Fakat bu önem, zaman zaman ileri sürüldüğü gibi, geçmiş çalışmaların veya başarıların ihya edilmesi olarak anlaşılmalıdır. Felsefe ve mantık spekülatif ve soyut bir alandır; ne var ki, günümüzün sorunlarından gerek bireysel gerek toplumsal açıdan bağımsız değildir. Geçmişe bakmak, geçmişini anlamak, geçmişte yapılanları öğrenmek son derece önemli olmakla beraber bugün yapılması gereken kanaatimce “yeni bir şeyler söylemek” olmalıdır. Bu durum, tarihi geçmişi köklü olan bu iki alan için özellikle geçerlidir. Çünkü, farklı açılardan da olsa felsefe ve mantık günümüz sorunlarından bağımsız düşünülemez. Kısaca, asıl yapılması gereken, ileriye yönelik yeni çalışmaların, yeni felsefi sistemlerin, yeni mantık çalışmalarının gerçekleştirilmesidir.

D.Ö.: Söyleşinin başında söz ettiğim kitabınız hakkında konuşmaya geçmeden önce, biraz da sizin felsefe alanındaki güncel çalışmalarınızdan söz etmek istiyorum. Son zamanlarda yapmış olduğunuz yayımlara bakıldığında, kültür felsefesi alanına giren çalışmaların ağırlık kazandığı görülmekte. Bu konuda neler söylemek istersiniz?

Ş.U.: Evet tespitiniz doğru. Şöyle söylemek istemiyorum: Kader beni buralara getirdi! Akademik hayatıma bilim felsefesi ve mantık alanında başladım. Bu alanda çeşitli yayımlar yaptım. Bu vesile ile, ülkemizde felsefe ve mantık çalışmalarının ulusal nitelikte olmaktan çıkarılıp, uluslararası bir düzeye getirilmesinin son derece önemli olduğunu vurgulamak istiyorum. Bu düşünceyle yapmış olduğum yayımlara ilave olarak, İstanbul-Viyana Felsefe Çevresi adı altında dört adet uluslararası (Avusturya, Almanya, Amerika'dan gelen filozof ve bilim insanlarının katılımıyla gerçekleşen) toplantı yapılmasına ve 2015 yılında Dünya Mantık Kongresi'nin dört yüze yakın Türk ve farklı ülkelerden gelen mantıkçıların katılımıyla İÜ'nde yapılmasına vesile oldum. Şunu söylemek istiyorum, bir akademisyenin asli görevleri arasında, bilimsel yayın yapmak kadar, ulusal ve uluslararası toplantı düzenlemenin önemli bir yer tuttuğunu düşünüyorum. Sorunuza geri dönecek olursam, kültür felsefesi ile ilgili çalışmalarım da bu çerçevede düşünülmelidir. Çünkü, akademik çalışmalar o alandaki kültürel faaliyetlerdir. Kültürel faaliyetlerin zemini, felsefecinin kültüre akışıyla da sanırım yakın ilgi içindedir. Dolayısıyla gelmiş olduğum nokta, bir akademisyenin kültürel faaliyetlerin yanı sıra, kültür hayatını da mesleki enstrümanlarını kullanarak sorgulaması gerekir. Elbette kültür felsefesi ile uğraşan çok değerli meslektaşlarım mevcuttur. Benim yapmaya çalıştığım, mantık ve analitik felsefe geleneğine sahip bir kişinin kültür olgusunu bu açıdan anlamaya ve yorumlamaya çalışma çabasıdır. Dolayısıyla, kültür felsefesi ile ilgili çalışmalarımın, bilim felsefesi ve mantık çalışmaları üzerine inşa etmeye yönelik olduğunu söyleyebilirim.

D.Ö.: O halde, yapmış olduğunuz çalışmalar neticesinde, akademik hayatınızda bir değişim mi, yoksa bir evrim mi söz konusudur, hangisinden söz etmek daha yerinde olur?

Ş.U.: İsterseniz olup biteni kısaca anlatayım, daha sonra birlikte karar verelim. Lisede o zamanlar fen ve edebiyat kolu şeklinde bir ayırım vardı. Ben fen kolundan mezun olduğum için hiç felsefe dersi ile tanışıklığım olmadı. Doğrusunu isterseniz AÜ DTCF Felsefe Bölümü'ne de tesadüfen, bir arkadaşımın annesinin vesile olmasıyla girdim. Başlangıçta kendimi bu bölüme ait hissetmemiştim. Fakat zaman ilerledikçe, yabancılığım gitmekle kalmadı, sıkı bir gönül bağı yerini aldı. Rahmetli hocam Prof. Dr. Necati Akder'in yönlendirmesiyle AÜ Fen Fakültesi'nden iki yıl boyunca matematik ve fizik dersleri aldım. Bu dersler, daha sonra doktora sırasında çok işime yaradı. Doktora sırasındaki yardımları dolayısıyla Prof. Dr. İsmail Tunalı ve çok değerli hocam Prof. Dr. Ahmet Yüksel Özemer'yi şükranla anıyorum. Bilim felsefesi çizgisinde yapmış olduğum çalışmalar giderek doçentlik ve sonrasında analitik felsefe / pozitivistizm evrildi. Kısmen pozitivistizm, fakat özellikle analitik düşünce felsefi tutumumun ayrılmaz bir parçası oldu. Analitik felsefe konusunda yaptığım çalışmalar, mantık ve dolayısıyla dil felsefesi konusunda almış olduğum eğitim sayesinde üzerimde kalıcı bir etki bıraktı. Prof. Dr. Teo Grünberg ve Prof. Dr. Nusret Hızır mantık çalışmalarımın başlangıç noktasını oluşturur. Buna merhum hocam Doç. Dr. Hüseyin Batuhan'ı dahil etmek yerinde olacaktır. Mantık ve bilim felsefesi ile ilgili çalışmalarımın ortak noktasında, hiç şüphesiz analitik bakış açısı bulunmaktadır. İşte bu analitik bakış açısı, kültür alanındaki çalışmalarımın da zeminini oluşturmaktadır. Yukarıdaki sorunuza dönersek, birbiri peşi sıra gelen ve birbirine zincirleme olarak bağlı bir süreçten söz etmek sanırım daha uygun olacaktır.

D.Ö.: Bilim felsefesi mi, mantık çalışmalarınız mı sizin için daha ön planda olmuştur?

Ş.U.: Bu soru vesilesiyle bir noktanın altını çizmek istiyorum: Bilim felsefesi alanına girilen çalışmalarım, bilimsel düşünce ve felsefenin birbirleriyle etkileşimi içinde ele almama vesile oldu. Yani, örneğin kuantum fiziğinin veya rölativist fiziğin felsefesi gibi özel bir alan üzerine yoğunlaşmak yerine, bilimin ve felsefenin ortak tarihini anlamak benim için ön plana çıktı. Şu anda gelmiş olduğum nokta, felsefe eğitimimizin deyim yerindeyse filozofların felsefelerinin anlaşılması üzerine yoğunlaşmış olmasıdır; bu tür çalışmaların çok verimli olmadığı düşüncesindeyim. Elbette filozofların metinlerini okumak kaçınılmazdır. Ne var ki, düşünce tarihinin iç dinamiklerinin anlaşılabilmesi, bunu anlamak için özel bir çaba sarf edilmemesi kanaatimce filozofların da yeterince anlaşılabilmesine sebep olmaktadır. Hiçbir filozofu çağının sorunlarından ayrı düşünmek mümkün değildir. Hegel'in *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*'ndeki deyişiyse, "her filozof çağının çocuğudur".² Örneğin, Locke'un felsefesini onun eserlerinden ne kadar ayrıntılı olarak incellerseniz inceleyin, eğer o dönemde yaşanan cadı avını dikkate almazsanız, bu inceleme eksik kalacaktır. Kant'ın düşüncelerini incelerken, Newton'un çalışmalarının getirmiş olduğu sonuçların dikkate alınmaması, Kant'ın felsefesinin de tam olarak anlaşılabilmesine sebep olacaktır. Newton ve sonrası bilimsel çalışmaların dikkate alınmaması da, Viyana Çevresi Pozitivistizm'i'nin kavranılamaması

2 G.W.F. Hegel, *Anahatlarda Tüze Felsefesi ya da Doğal Hak ve Politik Bilim*, çev. Aziz Yardımlı, İdea Yayınları, İstanbul, 2. Baskı, 2013, s. 24.

ile sonuçlanacaktır. Birinci ve ikinci dünya savaşları Alman İdealist Felsefesi'nin bir anlamda zeminini oluşturmaktadır. Kısaca ifade etmek gerekirse, öncelikle bilimsel çalışmalar o çağın felsefi görüşlerini biçimlemiş, bilimsel çalışmalar da felsefi görüşlerden bağımsız olamamıştır. İşte bu etkileşim, bir filozofun anlaşılmasında, o filozofun eserlerinin dışında da ele alınması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Bilim felsefesi ile ilgili çalışmalarım bu eksen üzerinde sürmüştür. Mantık çalışmalarına gelince şunları söyleyebilirim: Modern mantık ile ilgili yukarıda da işaret ettiğim gibi, çok az Türkçe kaynak mevcuttu. Bu sebeple, temporal mantık, çok değerli mantık, modal mantık, klasik mantık, puslu mantık gibi farklı mantık dallarında yayım yapıp, bu alanları tanıtmaya gayret ettim ve bu alanda uzmanlaşacak gençlerin yetiştirilmesini önemsedim. Daha önce de vurguladığım gibi, halen İÜ Edebiyat Fakültesi Mantık Anabilim Dalı'nda, bu gibi konularda eğitim verebilecek yetkin genç akademisyenler mevcuttur ve ülkemizdeki bu açığın kapatılmasına katkıda bulunmaya çalıştım.

II

D.Ö.: Şimdiye değin, ilkin Türkiye'de günümüzdeki mantık çalışmalarına ilişkin genel bir değerlendirme, ardından da bir öz değerlendirme yaptınız diyebiliriz. Söyleşimizin bu ikinci kısmında, sizin özel ve güncel çalışmalarınıza dönmek istiyorum. Başta sözünü ettiğim, *Solipsism Physical Things and Personal Perceptual Space* adlı Amerikâda bu yıl yayımlanan kitabınız hakkında konuşalım isterseniz. Solipsizm, bilhassa felsefecilerin yaklaşmakta imtina ettiği bir konu olarak biliniyor. Sizi böyle bir konu hakkında çalışmaya iten ne oldu? Ş.U.: Solipsizm ile ilgili ilk çalışma yapmam değerli dostum merhum Prof. Dr. Ömer Naci Soykan'ın düzenlemiş olduğu bir sempozyum vesilesiyle oldu. Solipsizmin veya onun yumuşatılmış şekli olarak şüphecilik kökleri Antik Çağ'a kadar gitmektedir. İşin ilginç tarafı, şüphecilik varlığını günümüze kadar sürdürmüştür. Yukarıda vurguladığım gibi, düşünce tarihini filozofların bir toplamı olarak görmek yerine, ayrı bir sorun alanı olarak görürsek, şüpheci görüşlerin ne kadar belirleyici bir rol üstlendiğini anlarız. Örneğin, rasyonalist bir filozof, empirist bir filozofun görüşlerine cevap vermeye yönelmiştir ve elbette bunun tersi de doğrudur. Ne var ki, aslında bütün düşünürler şüpheci filozofların görüşlerine cevap niteliğinde sorunları ele almışlardır. Örneğin, Descartes kesin güvenilir bilgiyi ararken, şüpheci filozofların eleştirilerine cevap vermiştir. Onun ünlü “düşünüyorum, o halde varım” önermesi, kesin bilginin bir örneği olarak ve dolayısıyla şüpheci eleştirilerden arınmış bir dayanak noktası olarak düşünülebilir. Benzeri bir durum Kant için de söz konusudur. Kant da benzer şekilde, güvenilir ve sağlam bilgiye ulaşmaya çalışmıştır. Yani kısaca felsefe tarihi, bir yönüyle şüphecilerin eleştirilerine cevap niteliği taşımaktadır. (Bu konuda Alan Musgrave'in *Sağduyu Bilim ve Şüphecilik*³ adlı kitabına bakılabilir.) Solipsizm söz konusu olduğunda, tezler çok daha katı, her türlü düşünceyi berhava edecek kadar güçlüdür. Çünkü, bilindiği gibi şüpheci / solipsist tezlerin başında, “bir şey var değildir,

³ Alan Musgrave, *Sağduyu, Bilim ve Şüphecilik: Bilgi Kuramına Tarihsel Bir Giriş*, çev. Nur Küçük, İstanbul, İthaki Yayınları, 2013.

var olsa da bilemeyiz, bilsek de başkalarına aktaramayız” şeklindeki ifade gelmektedir. Fizik dünyayı duyumlara indirgemek veya fizik dünyanın güvenilir bilgisini akıldan türetmek aslında “bir şey var değildir” tezinin üstünü örterek, onu görmemezlikten gelerek hareket etmek demektir. Diğer bir ifadeyle, empirist veya rasyonalist bir düşünür yukarıdaki cümlesiyle “eğer bir şey varsa, onu duyumlarımızla bilebiliriz” veya “eğer bir şey varsa, aklımıza bağlı olarak vardır ve onun ürettiği bilgilerden hareket ederiz” demektir. Dolayısıyla bir şeyin varlığı kabul edilmiş, onun bir ispatı verilmemiş fakat bilgisi üzerine görüşler ileri sürülmüş olmaktadır. Yani, solipsist teze ilişkin bir cevap verilmemekte, görmemezlikten gelinerek yola devam edilmektedir. Bu nokta, yukarıda sözünü ettiğim sempozyum sırasındaki çalışmalarında dikkatimi çekti ve beni fazlasıyla rahatsız etti. Bu kitabın ana tezlerinden bir tanesi, bu noktanın aşılması üzerine olmuştur. İkinci nokta, “var olsa da bilemeyiz” yargısının aşılması ile ilgilidir. Üçüncü nokta, “bilsek de aktaramayız” şeklindeki solipsist bakışın deyim yerindeyse dayanılmaz cazibesidir.

D.Ö.: O halde hocam, solipsizm konusunda sizin öncelikle ilginizi çeken şeyin onun görmemezlikten gelinmesi, ona yaklaşmakta imtina edilmesi olmuş diyebiliriz. Yukarıda özne ve nesne arasındaki ilişkiyi, solipsist argümanlar üzerinden ifade ettiniz. Yani bu kitabınızda bir çeşit solipsist ontoloji yapıyorsunuz.

Ş.U.: Evet, tam olarak böyle söylenebilir. Yukarıda ifade ettiğim, sofistlerin solipsist bir bakışı yansıtan bu üç önermeye dikkat edilirse, ontoloji, epistemoloji ve anlam sorunsalını açık bir şekilde dile getirmektedir. Yani sofistler, solipsizmi ontoloji, epistemoloji ve anlam teorisi açısından düşünce tarihine (bir baş belası! olarak) hediye etmişlerdir. Benim yapmaya çalıştığım, kitabımın alt başlığında bu yüzden solipsist ontoloji, solipsist epistemoloji ve solipsist anlam teorisi başlıkları ile ifade edilmiştir. Böyle bir projenin çok geniş kapsamlı, ucu bucağı olmayan bir proje olduğu haklı olarak ileri sürülebilir. Evet, ama ne yapayım ki, bu üçü sofistlerin solipsizmi savunmada kullandığı itirazlardır ve hepsi de gerçekten birbiriyile ilişki içindedir. Bu ilişkinin çıkış noktası, bence önce Platon, sonra Aristoteles’in temellerini attığı varlık sorunsalından kaynaklanmaktadır. Diğer bir ifadeyle, Antik Çağ’ın varlık anlayışı matruşka bebekler gibi iç içe geçmiştir; felsefe tarihinin birçok probleminin çıkış noktasıdır. Bunun sebebi, Antik Çağ’ın *arkhe* anlayışıdır. *Arkhe* denilen şey, her ne ise, görünen nesnelere değişmeyen bir yönünü ifade eder. Fizik nesnelere, benim dışımdadır ve onun tüm özellikleri *arkhe* ile ilişki içinde anlaşılmasına çalışılır. Bu *arkhe*, giderek idea ile, daha sonra cevher (substance) ile, Orta Çağ’da öz (essence) olarak hep varlığını sürdürecektir. Bütün bu kavramlar sofistlerin “bir şey varolsa da bilemeyiz” düşüncesinin üstünü örten ama kesinlikle çözemeyen kabullerdir. O halde, solipsizmin düşünce dünyasına fırlatıp attığı sorunları çözmek için, bu noktayı sorunun kaynağı olarak tespit ederek yeni bir tanımla yola koyulmanın gerekli olduğunu farkettim. Bu durumda, solipsizmi yeniden tanımlamak ve böylece ayakkabıdaki taşı çıkarıp atmaya giriştim. “Fizik nesne” kavramının tanımının bu gelenek dışında verilmesi gerektiğini varsayarak işe koyuldum. Bu durumu kısaca şöyle ifade edebilirim: “Fizik nesne” kavramı, metafizik bir kabulden ibarettir. Algı objesi olarak fizik nesnelere benim kişisel algı alanım içinde bulunurlar; fakat tek bir fizik nesne olarak değil, birbirleriyle olan ilişkileri içinde mevcut olabilirler. Yani,

elimde tuttuğum kalem, kağıdın üzerindedir, bilgisayarın yanındadır, yani diğer nesnelere bağıntı içindedir. Fizik nesnelere, birbirleriyle bağıntı içinde varlık kazanırlar; bağıntılar nesnelere varlık kazandırır, diğer bir ifadeyle nesnelere varlık özelliklerini kazandırır. Bu özellikleri benim algı uzayımdaki, yani algıladığım nesnelere arasındaki ilişkiler çerçevesinde olur. Bu durumda, bir fizik nesne, algı objesi olarak veya onun *arke'si* dolayısıyla ontolojik özellikler kazanmaz. Bir fizik nesne, diğer fizik nesnelere olan (algılanabilir) bağıntılar sayesinde bu ontolojik özelliğini kazanır. Fiziksel olmayan bir nesneye, varlık özelliğini (başka nesnelere ile olan), farklı özellikteki bağıntıları sayesinde kazandırırız. Örneğin, sayılar tıpkı fizik nesnelere gibi art arda gelme bağıntısına sahiptir. Fizik nesnelere art arda gelişimi algısal ve dolayısıyla mekansaldır. Yine bir fizik nesnenin diğer bir fizik nesne ile olan ilişkisi önce ve sonra gelmek, büyük ve küçük olmak gibi bağıntısal özelliklere sahiptir. Büyük ve küçük olma ilişkisini perspektif olarak tanımlamak yerine, nicel olarak yani ölçülebilir olarak tanımlarsak artık bu nesnelere yeni bir varlık kazandırmış oluruz. Dolayısıyla art arda gelen nesnelere, fizik dünyada benim algı mekanına bağlı olarak sıralanmışken, matematik nesnelere düşünce dünyamda mekansal olarak değil, art arda gelme ilişkisi olarak tanımlanırlar. Bu durumda nesnelere ontolojik özellikleri, tek tek varlıkları dikkate alınarak değil, bağıntıların içerdiği varlık özelliklerine göre tanımlanmış olacaktır. Yani ben, bağıntılar aracılığıyla mekan (Ural mekanları) tanımlarım, bağıntıların özelliği mekanın ontolojik özelliklerini dile getirir. Sıralı olma ilişkisi, zamansal, mekansal, nicel vs. özelliklerin birisini veya birkaçını beraber taşıyabilir. Bağıntıların özellikleri bir mekan, dolayısıyla o mekanın ontolojik özelliklerini verir. Yani her nesne kendine özgü bir mekan içinde varlık kazanır: Fizik nesnelere, fizik mekanda, matematik nesnelere, matematik mekanda, mitolojik nesnelere, mitolojik mekanda var-olurlar. Mekanların ontolojik özellikleri, dikkat edilirse, bağıntılar aracılığıyla kurgulanmaktadır. Bağıntılar, zaman ve mekan, büyüklük ve küçüklük, yan, alt, üst gibi ilişkiler farklı özellikler taşıyabilir. Örneğin, Zeus Apollon'dan daha büyüktür ve daha yaşlıdır. Buradaki ilişki, zamansaldır; fakat mekansal değildir. Yani, benim algı dünyam içinde değil, sadece zihinsel dünyam içinde vardır. Bir nesnenin diğerinden büyüklüğü, matematik nesne söz konusu ise, nicel değerde olacaktır; mitolojik bir nesne ise, güç ve önem açısından tanımlanacaktır; fiziksel bir nesne ise, benim algı uzayımdaki konumu aracılığıyla belirlenecektir. Yani bağıntılar, bir varlık uzayı tanımlamakta, bu varlık uzayı içinde yer alan nesnelere de bu bağıntıların içerdiği ontolojik özellikleri taşımak durumundadırlar. Bu durumda, ne fizik nesnenin, ne matematik nesnenin, ne de mitolojik nesnenin cevherinden söz etme gereği duyulacaktır. Dikkat edilirse, tekil fizik nesnelere varlığını sorgulamak bu durumda gereksiz hale gelmektedir. Bu durumda solipsistlerin, "herhangi bir şey var değildir" yargısını, "evet, gerçekten de öyledir" şeklinde yanıtlamak gerekir; çünkü ben, onlara bir mekan aracılığıyla, bir mekan içinde ve o mekanın özelliklerine göre varlık kazandırırım.

D.Ö.: Bu söylediklerinizi düşündüğümde, birbiriyle bağlantılı birtakım sorular zihnimde beliriveriyor. Anladıklarımı bağlantı içinde bu soruları şöyle aktarabilirim: Bağıntıyı mekanı belirleyen şey olarak anlıyorum. Tekil nesne ontolojisine ise ihtiyacımız yok, çünkü varlık denilen şey nesnede değil, bağıntıda yatmaktadır. Başka bir ifadeyle, bağıntı nesne-

eye varlık kazandırır. “Çantam masanın üzerindedir” ifadesinde, varlık kazandırıcı nokta, çanta ve masanın birbiriyle olan ilişkisini dilbildiren “üzerinde” kelimesidir; “üzerinde” kelimesinin içerdiği ontolojik kabullerdir. Peki, masa nedir? Masa diye bir şey yok mudur? Eğer masa yoksa, yok dedüğimde, var da içerilmiyor mu, bu ikisinden bahsettiğim anda ise, “olmak” fiili kendisini göstermiyor mu? Yoksa tüm bunlar benim zihnimin ezberlediği birer düşünme alışkanlığı mı?

Ş.U.: “Masa” kelimesiyle işaret edilen, bir (fizik) nesnenin tekil varlığı, zihnimde tasarladığım varlığı metafizik bir kabuldür. Kitabımda işlediğim gibi, bir kelimeyle bir nesneye işaret etmek ve o nesnenin varlığını kabul etmek, bir yönüyle iletişimi mümkün kılan dilsel alışkanlıkların, bir yönüyle Antik Çağ felsefesinden gelen kabullerin, bir yanıyla da kültürel birikimin bir sonucudur. “Masa” diye bir şey yoktur; “masa” dediğimiz ve içinde birçok metafizik kabuller içeren bir nesne vardır. “Yok” demek, yine söz konusu kitabımda ele aldığım gibi, dilsel becerilerimiz sayesinde ortaya çıkan (metafizik kabuller aracılığıyla) bir varlık kazandırma işlemidir. Tüm bütün bunlar, solipsizmin ve şüpheli bakışın söyledikleri dikkate alınmadığı takdirde, yok farz edilerek mutlu mesut yaşadığımız, sonsuz felsefi tartışmaların odağında olan sahte sorunlardır. Ayrıca yukarıda sormuş olduğunuz soruları “nasıl bilebiliriz?” sorusu kapsamında ayrıntılı bir şekilde açıklamaya çalışayım. Eğer fizik nesne ile ilgili bu çözüm, geleneksel solipsist tezlerin attığı taşın kuyudan çıkarılması ise, şimdi ikinci sorunuza cevap verebilirim. Bu sorunuz, “nasıl bilebiliriz?” şeklinde ifade edilebilecek sorunu kapsamaktaydı. Eğer aynı mekan tasarımlarına sahip olabilirsek, ortak bir bilgiden de söz edebiliriz. Hiç şüphesiz, mekan tasarımlarımız aynı temel özellikleri taşısa da, bütünüyle aynı olmayacaktır. Herhangi iki insan “1, 2, 3, 4, ...” sembollerinin bir sayı olduğunu, yani matematik bir nesne olduğunu kabul edecektir. Çünkü bunlar, matematik bir mekan içinde varlık kazanmışlardır. Fakat bir matematikçi için bu sayılar, bir edebiyatçı için olduğundan çok farklı özellikler taşırlar. Dolayısıyla sayıların varlık özellikleri ne kadar aynı olsa da bireyler onlara farklı şekilde varlık kazandıracak, yani farklı şekilde tasarlayabileceklerdir. Nitekim elimdeki tuttuğum taş, bir arkeolog veya bir koleksiyoner için, hem ortak, hem de çok farklı varlık özellikleri taşıyacaktır. Yani böyle bir nesne, hem fiziksel, hem tarihi, hem kültürel, ama aynı zamanda maddi varlık özelliklerine sahip olabilir. Bu varlık özellikleri, kişilerin kendi mekan tasarımlarına bağlı olacaktır. Bir sayı, herkes için matematiksel bir nesnedir, matematik mekan içinde varlık kazanmıştır; ama aynı zamanda asal sayıdır, tek sayıdır, çift sayıdır veya sadece matematiksel bir nesnedir, yani sadece bir sayıdır. Bu durumda, bir nesnenin varlık bilgisi, o nesne ile ilgili kurguladığımız mekan tasarımlarına bağlı olacaktır. Örneğin, bir jeoloğun, bir taş parçası hakkında, bir arkeolog veya bir koleksiyonerden farklı bilgiye sahip olması, oluşturduğu mekan tasarımlarına bağlı olarak farklı olacaktır. Gelmiş olduğumuz bu nokta, bizi sofistlerin “bir şey bilsek de aktaramayız” yargısının doğrulanması anlamına gelecektir. “Sayı” dediğimde, bir matematikçi olarak bildiğimi bu kelimenin anlamı aracılığıyla bir filozofa aktaramam. Konuşma dili, yani kavramların iletişim aracılığıyla günlük yaşamda kullanılması, dilsel becerilerimiz (competance) ve alışkanlıklarımız aracılığıyla iletişim kurmak, kavramların anlamlarının da iletilebilir olmasını gerektirmemektedir. Yani bir şey bilsek de, gerçekten aktaramayız; fakat

ne var ki, benzer şeyleri tasarlayabilir, kurgulayabilir ve böylece ortak bir dil geliştirebiliriz. Bu dil, bir anlam aktarma aracı olmayacaktır; bu dil, bir değişim aracı olacaktır. Tıpkı insanların trampa yoluyla ticaret yapması gibi düşünülebilir. Elimdeki kürk, kafamda bir kilo buğdaya denk geliyorsa, karşımdakinin bu yöndeki değişimini (trampayı) kabul etmeme olanak verir. Ben, “kanatlı bisiklet” dediğimde, bu kelimeleri çocukluk hayalimi ifade etmek için kullanabilirim. Fakat bir reklamcı, bir roman yazarı, bir şair veya bir rejisör, bir mitoloji uzmanı hem aynı şeyi anlar, hem de ona çok farklı varlık özellikleri kazandırabilir. Dolayısıyla bir iletişim kurulmuştur, ama tıpkı sofistlerin dediği gibi bir anlam aktarılamamıştır. İşin ilginç tarafı, mekan tasarımları (Ural mekanları) aracılığıyla eşitlik ve özdeşlik kavramları yeniden tanımlanabilir. Kanaatimce eşitlik, epistemolojik; özdeşlik ise, ontolojik bir kandırmacadır. Söz konusu kitabımda (*Solipsism*) göstermeye çalıştığım gibi, bu kavramları kullanmadan (bir şey kendisiyle özdeş demeden veya klasik anlamda eşitlik bağıntısını kullanmadan) iletişimi ve bir anlamda matematik ile mantığı (solipsist mantık ve matematiği) yeniden inşa etmek ve yorumlamak bence mümkündür. D.Ö.: Yani matematikte kullanılan “ $5+3=8$ ” gibi bir ifadeyi yanlışlamış mı oluyorsunuz? Eğer öyle ise, matematiğin temel kavramlarından biri olan eşitliği kullanmadan matematikle nasıl iş göreceğiz, onu nasıl kullanacağız?

Ş.U.: Matematikte eşitlik kavramını kullanarak yapılan işlemlerin geçersiz olduğunu söylemek durumunda elbette değilim. Ne var ki, matematikteki eşitlik kavramını biz günlük yaşam veya bilimsel olayların anlaşılmasında kullanabiliyoruz; işe yarar birtakım sonuçlar da elde edebiliyoruz. Fakat, eşitlik kavramının matematiksel bir operatör olarak kullanılıp işe yaraması başka, bu kavramın dış dünyada bir karşılığının olduğunu düşünmek başka. Matematiğin genellikle sayılar dikkate alınarak (felsefi) yorumları yapılır. Tek tek nesnelere soyutlama yoluyla sayılara ulaşıldığı genellikle kabul edilir. Fakat kanaatim o ki, matematiğin asıl kurucu unsuru, asıl soyut olan tarafı eşitliktir. Eşitlik kavramı olmaksızın sayılar arasında bir işlem tasarlamak, yani matematiği inşa etmek (klasik anlamda) mümkün değildir. Bugünkü matematiksel düşüncenin soyutluğu ve felsefi dokusu öncelikle eşitlik kavramının dikkate alınmasını gerektirmektedir. Bu kısa açıklamayla şunu anlatmak istedim: Dışımızdaki dünyada sayıların karşılığı tek tek nesnelere olabilir, ama eşitliğin bir karşılığından söz edemeyiz. Üç nesneyi bir araya getirip bu nesnelere üç kavram arasında bir bağını kurabiliriz; ne var ki, eşit kavramının karşılığı bir nesne, bu kavramla işaret edebileceğimiz bir nesne mevcut değildir. Ağaç, kalem, kuş, insan yani tek tek fizik nesnelere algı dünyam içinde bulunabilirler, fakat eşit kavramının işaret ettiği bir obje yoktur. Einstein “dünyanın en anlaşılmasız şeyi, matematiğin fizik dünyaya uymasıdır” demiştir. Burada bence garip olan bir şey yoktur. Çünkü yaptığımız şey, zihnimizde kurguladığımız bir sistemi fizik dünyaya uygulamaktır. Yani, elimizdeki kalıplara uygun hamurlar oluşturuyoruz. Dolayısıyla doğa, sanki elimizdeki kalıba uyuyor; ama aslında, elimizdeki kalıp (buradaki kalıp elbette matematiğin kendisidir) aracılığıyla doğayı biçimliyoruz, bu kalıp aracılığıyla birtakım nesnelere oluşturuyoruz. Matematiği nesnelere dünyasına uygulayabilmenin koşulu, soyutlama becerimizden (yani mekan tasarımlarımızdan) kaynaklanmaktadır. Soyutlama becerimiz, sayılarla tek tek nesnelere eşleştirmekten çok doğada karşılığı olmayan eşitlik

kavramını kullanmaktadır. Dikkate edilirse, sayıları soyutlama yoluyla ancak kullanabiliyoruz; bu yüzden örneğin, adalet kavramını, özgürlük ve eşitlik kavramı ile ilişkilendirip aralarında matematiksel bir bağ kuramıyoruz; fakat ben, “özgürlük, adaletin olduğu yerde mümkündür” dediğimde, bu iki kavram arasında bir tür eşitlik bağıntısı kurmuş oluyorum. İşte benim, NU gibi olgular arasında iş görebileceğini düşünüyorum. Görüldüğü gibi solipsist matematik, “ $5+3=8$ ” işlemini yanlışlamıyor, fakat buna karşılık eşitlik kavramının uygulama alanını genişletiyor, olgular dünyasına daha geniş bir açıdan bakabilme olanağı veriyor.

D.Ö.: Ural mekanlarını, alışageldiğimiz mekan kavramının bağıntılar aracılığıyla ontolojik bir içerik kazanması olarak anlıyorum. Bu açıklamalarınızdan sonra kafamda her ne kadar Ural mekanları ile ilgili bir fikir oluşmuş olsa da, sanırım bu yeni ontolojiye ilişkin ayrıntılara vâkıf olmak için kitabınızı ayrıntılı bir şekilde okumak gerekiyor.

Ş.U.: Çok haklısınız, çünkü sorularınızın tam cevabını verebilmek için çok daha ayrıntılı açıklamalar yapmam gerekirdi. Bu da konuşmanın hacmini çok arttıracaktır.

D.Ö.: Sayın hocam, bu ufuk açıcı ve keyifli söyleşi için teşekkürlerimi sunuyorum. Son olarak söylemek istediğiniz bir şey var mı?

Ş.U.: Evet, var. Öncelikle bir noktaya dikkat çekmek istiyorum. Sahte tevazuyu bir kenara bırakırsak bu çalışma, bütünüyle burada, Türkiye’de yetişmiş olan bir akademisyene aittir. Bu nokta, benim her fırsatta gururla belirttiğim bir husustur. Bunun için, yukarıda adlarını zikrettiğim hocalarımı rahmet ve şükranla anıyorum. Bu vesileyle, yine yukarıda işaret etmiş olduğum bir hususu tekrar dile getirmek istiyorum; o da, felsefe çalışmalarının ve eğitiminin filozof metinleri üzerine inşa edilmekten (ki ben buna metin terörü diyorum) çıkarılması gerektiğidir. Hemen belirteyim, bir felsefe eğitimi, filozof metinleri okunmadan gerçekleştirilemez; fakat en az bunun kadar önemli olan husus, düşünce tarihinin yorumlanarak anlaşılmasıdır. Bunun bizi ilgilendiren en önemli tarafı, geçmişin ihya etmek değil, günümüz açısından yeniden yorumlayabilmektir. Bunu basit bir örnekle şöyle açıklayabilirim: İslam dünyası felsefeye büyük katkılarda bulunmuştur. Bu katkı kanaatimce teolojik değil, fakat felsefi bir temellendirme yapmak suretiyle gerçekleşmiştir. Antik Çağ’ı düşünün! Bu dönemin felsefesi size fizik, biyoloji, astronomi, kozmoloji gibi alanlarda olguları açıklayan bir sistem, felsefi bir sistem kurmuştur. Bu felsefi sistem, aynı zamanda teolojik bir içerik de taşımaktadır. Bu teolojik içerik, şüphesiz tek tanrılı vahiy dinlerinin üzerine inşa edildiği teolojik kabullerle uyumuyordu. İslam Dünyası, kanaatimce bu uyumu son derece başarılı bir şekilde gerçekleştirdi. Dikkat ederseniz ben şimdi, tarihi sürecin bir yorumunu yaptım. Elbette tartışılabilir tarafları olacaktır; ama önemli olan tarihi süreci yorumlayabilmek, bu süreç içindeki değişim ve dönüşüm noktalarını yakalayabilmektir. Yakalayamazsak ne olur? Örneğin, Farabi’yi sekiz bin dokuz yüz yirmi üç kere yorumlayan çalışmalar yapılır. Daha da kötüsü, o dönem ihya edilmeye çalışılır. Halbuki, “değişen ve dönmüş nedir?” sorusuna öncelikli olarak cevap vermek, neyin nerede değiştiğini kavramak gerekir. Diğer bir ifadeyle, İslam Dünyası Antik Çağ felsefesinin enstrümanlarını kullanarak doğayı, evreni, insanı, toplumu tek tanrılı bir din çerçevesinde yorumlamış ve (felsefi olarak) yeniden inşa etmiştir. Vurgulamak istediğim asıl sorun da bu

noktada yatmaktadır. Antik Çağ düşüncesinin doruk noktası olarak kabul edebileceğimiz Aristoteles'in bilim anlayışı Newton'la beraber ortadan kalkmış, buna bağlı felsefi anlayışı ise sarsılmıştır. Çünkü, en basit ifadesiyle “niçin” sorusu yerini “nasıl” sorusuna bırakmıştır. Bu dönüşüm yeni bir ontolojik ve epistemolojik kurguyu da beraberinde getirmiştir. Newton fiziğini, Aristoteles'in felsefesinin içerdiği kabulleri (ontolojik ve epistemolojik kabuller) kullanarak anlamak mümkün değildir. Dolayısıyla, bu açıdan bakarsak, eskiyi ihya etmek yerine, Mevlana'nın deyişiyle, “dün dünde kalmıştır cancağızım, şimdi yeni şeyler söylemek gerekir” diye düşünmek kaçınılmazdır. Bunun için, düşünce tarihinin okunması ve böylece değişimin kavranılması gerekir. *Solipsizm* adlı çalışmamda, bunu yaptığımı düşünüyorum, daha doğrusu düşünmek istiyorum. Çünkü geleneksel solipsizm, belki farkında değil ama, düşünce tarihinde bir nakarat (leitmotiv) haline gelmiş olan sorunların üzerindeki örtüyü kaldırmaya yöneliktir. Dolayısıyla söz konusu çalışmamda, sanıyorum solipsizmi yeniden yorumlamakla kalmadım, düşünce tarihini de farklı bir açıdan ele aldım. Bu görüşlerimi ifade etmeme fırsat verdiği için, bu söyleyişi yapan size ve felsefelogos dergisinin değerli yöneticilerine teşekkürlerimi sunuyorum.